

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра англійської мови та методики її викладання

КОМУНІКАТИВНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В СУЧАСНОМУ
АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 08-402 групи
Спеціальності 035.04 Філологія (германські
мови та літератури (переклад включно)
(англійська))

Освітньо-професійної програми «Філологія
(германські мови та літератури (переклад
включно), перша – англійська)»

Крива Валерія Олександрівна

Керівниця: к. філол. н., доцентка

Лебедева Аеліта Володимирівна

Рецензентка: стейкхолдерка, учителька

Академічного ліцею ім. О. В. Мішукова

Кострубіна Ольга Валеріївна

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади вивчення діалогу в художньому дискурсі	6
1.1. Сучасні дослідження теорії діалогу.....	6
1.2. Функції та стилістичні аспекти діалогу в художньому тексті.....	17
1.3. Комунікативно-стилістичні особливості діалогічного мовлення англійської прози.....	20
РОЗДІЛ 2. Комунікативно-стилістична специфіка діалогічного мовлення в художньому дискурсі сучасної англійської мови	25
2.1. Комунікативна характеристика діалогічного мовлення персонажів сучасних англійськомовних художніх творів.....	25
2.2. Стилiстична своєрiднiсть дiалогiчного мовлення комунікантів (на матеріалі сучасних англійськомовних художніх текстів).....	30
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44

ВСТУП

У сучасних лінгвістичних дослідженнях діалог (у тому числі й художній) аналізується як базова форма мовленнєвої комунікації і як найважливіший компонент композиційно-мовленнєвої структури художнього тексту, яка формує його поліфонічність (Н. Арутюнова, І. Борисова, В. Червоних, Е. Падучева, Г. Поліщук, О. Сиротиніна, Л. Чурилін, Е. Ширяєв, К. Кожевнікова, А. Стельмашук та ін.).

Актуальність дослідження діалогу пов'язана зі зміною погляду на текст і висуненням нових аспектів його вивчення в руслі сучасного лінгвістичного знання. Зміна системно-структурної парадигми на комунікативну привела до зміщення акцентів у текстології: пріоритетним стає комунікативно-діяльнісний підхід, так як саме він з найбільшою повнотою й глибиною дозволяє розкривати онтологічні властивості мови й тексту. Подібна позиція є немислимою без обліку різних проявів мовленнєвої діяльності людини в процесі безпосереднього мовленнєвого спілкування.

Своєрідність художнього тексту як комунікативно спрямованого вербального твору, що володіє естетичною цінністю, полягає в його антропоцентричності, культурологічній значущості та здатності втілювати в образній формі особливу художню картину світу, що моделюється автором. У цьому плані художній текст постає як продукт одного з найскладніших видів комунікації – художньо-літературної, суб'єктами якої стають не тільки автор і читач, але й персонажі (Н. Болотнова, Є. Діброва, С. Ілленко, М. Кожина, В. Маслова, В. Степанова, І. Чернухіна).

Тому реалізація антропоцентричного принципу при аналізі художнього тексту відкриває нові можливості за умови, що об'єктом дослідження виявляється персонаж як специфічна мовна особистість, «що стоїть за текстом» (Ю. Караулов). Орієнтація на мовленнєву

поведінку персонажа, що представляє процес розгортання мовленнєвої взаємодії в умовах її художньої репрезентації, дозволяє вийти на аналіз літературного героя як мовної особистості у всій сукупності представлених у тексті характеристик. При цьому описуються різні рівні організації мовної особистості персонажа як суб'єкта внутрішньотекстової комунікації на основі лексичного складу і структури текстів, що «породжено» їм (Е. Байбулатова, Е. Гапеева, Л. Давидова, Л. Чурилін). Однак комунікативно-прагматичні особливості мовленнєвої поведінки персонажа залишаються недостатньо розробленими, оскільки специфіка діалогічності багато в чому визначається складовими прагматичного характеру.

Комплексний підхід до дослідження художнього діалогу, тобто його аналіз з точки зору структури, функцій, семантики і прагматики в комунікативно-діяльнісному аспекті з урахуванням своєрідності мовної особистості автора та мовних особистостей персонажів, визначає **актуальність роботи.**

Своєчасність проведеного дослідження пов'язана з необхідністю зіставлення художнього діалогу з первинною, прототипною формою комунікації. Комунікативна ситуація, що репрезентується художнім текстом, маючи свою специфіку, в основному співвідноситься з прототипічним діалогом. Цим і визначається специфіка моделювання діалогу в складі художнього тексту. Словесне оформлення параметрів комунікативної ситуації сприяє передачі мовленнєвої поведінки персонажа та її вербальних складових.

Мета дослідження полягає у вивченні комунікативно-стилістичних особливостей діалогічного мовлення в сучасному англійськомовному художньому дискурсі.

Відповідно до поставленої мети вирішуються такі **завдання:**

- вивчити сучасні дослідження теорії діалогу;

- дослідити функції та стилістичну специфіку діалогу в художньому тексті;
- схарактеризувати комунікативно-стилістичні особливості діалогічного мовлення англійської прози;
- проаналізувати особистісні характеристики комунікантів у діалозі.

Об'єктом дослідження виступає діалогічне мовлення в сучасному англійськомовному художньому дискурсі.

Предметом дослідження є комунікативно-стилістична специфіка діалогічного мовлення в художньому дискурсі сучасної англійської мови.

Матеріалом дослідження слугували тексти англійськомовного художнього дискурсу початку ХХІ сторіччя.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі було використано описовий, функціонально-семантичний, системно-структурний, ситуативно-інтерпретаційний методи, методи аналізу тексту і дискурсу.

Практична значимість роботи визначається можливістю використання матеріалів дослідження при викладанні курсів «Лексикологія англійської мови», «Стилістика англійської мови», спецкурсу з соціолінгвістики та при написанні курсових і кваліфікаційних робіт.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДІАЛОГУ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

1.1. Сучасні дослідження теорії діалогу

Діалог є одним з основних видів людського спілкування, яке ґрунтується на мовленнєвих взаємодіях. Теорія діалогу досить активно розроблялася в лінгвістиці. Про складність і багатоаспектність проблем діалогу свідчить той факт, що в якості передумов для розробки лінгвістичного аналізу діалогу використовуються матеріали таких наук, як мистецтвознавство, літературознавство, соціологія, антропологія, філософія та ін. Основи теорії діалогу були закладені в 20–40-х роках ХХ століття в роботах Л. Щерби, Л. Кубинського, Г. Винокура, В. Виноградова, М. Бахтіна. Діалог аналізується ними як специфічна форма мовленнєвого спілкування, сфера прояву мовленнєвої діяльності, форма існування мови й форма спілкування людини зі світом.

У сучасній лінгвістиці діалог є предметом дослідження таких розділів мовознавства, як теорія комунікації, прагмалінгвістика, лінгвістика тексту, синтаксис, стилістика, соціо- і психолінгвістика. У сучасному зарубіжному мовознавстві виділяються три напрямки, які досліджують діалог: власне аналіз діалогу, етнографія мови, дискурсаналіз [13; 15; 28].

Про актуальність проблем дослідження діалогу свідчить той факт, що до сих пір існує ряд дискусійних проблем, зокрема питання про співвідношення діалогу і монологу, діалогу й дискурсу, про специфіку діалогу як типу тексту.

У традиційній лінгвістиці діалогічне мовлення завжди протиставлялося монологічному з виділенням їх характерних ознак.

Діалог визначався як форма мовлення, при якій відбувається безпосередній обмін висловлюваннями між двома особами. Монолог кваліфікувався як форма мовлення, що є зверненням мовця до самого себе, не розрахована на словесну реакцію іншої особи [27].

Пізніше дослідники запропонували терміни «діалогічне мовлення» і «монологічне мовлення» віднести до характеристики двох основних форм мовлення, а терміни «діалог» і «монолог» – до художньої репрезентації названих форм мовлення. У дослідженні терміни «діалог», «діалогічне мовлення» використовуємо як терміни-синоніми.

Діалог представляє асиметрію, яка виражається в тому, що, по-перше, діалогічна форма мовлення характеризується постійною зміною активності (роль мовця) і пасивності (роль слухача) учасників комунікації; по-друге, в перемінній спрямованості повідомлень: діалог складається з коротких висловлювань, що виникають спонтанно, кожне наступне з них стимулюється попереднім. Дискретність – здатність видавати інформацію порціями – є законом усіх діалогічних систем [30].

Для діалогічного мовлення характерною є суперечливість, недомовки, редукування граматичних форм, активний і вагомий жестовий супровід, політематичність. Монолог характеризується постійністю мовленнєвої активності одного учасника комунікації при зовнішній пасивності інших. Йому властиві розгорнуті й структуровані, заздалегідь пробдумані вислови, які мають тематичну єдність.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях питання про співвідношення діалогу і монологу не знаходить єдиного рішення, що нерідко пов'язано зі складністю їх кваліфікації, з тим, що вони перетинаються. Діалог є первинним, він визнається домінантою буття і розвитку спілкування: «Бути – значить спілкуватися діалогічно» [21].

Відзначається вторинність монологу по відношенню до діалогу, так як, з одного боку, монолог є смисловим розгортанням діалогу, з іншого боку – стисненим діалогом. Отже, при широкому розумінні діалогу питання про розрізнення діалогу й монологу взагалі знімається [22].

Однак Л. Семененко вдається довести, що монолог є особливим типом спілкування, а не скороченою формою діалогу, встановити і охарактеризувати параметри монологічного спілкування, приймаючи в якості основної відмінності монологу від діалогу ознаку комунікативної рівності / нерівності учасників спілкування.

Крім зазначених двох видів мовлення, існує поняття «полілог», яке є менш вивченим. В якості критерію виділення полілогу зазвичай вказується кількість учасників розмови: їх повинно бути більше двох осіб. Наявність декількох претендентів на активну роль мовця в полілозі і можливість частоті зміни рольової ситуації обумовлює більший в порівнянні з діалогом діапазон спілкування [13].

Однак не завжди зрозумілим є характер напрямків репліки мовця (одному адресату або декільком), механізм управління передачі реплік у полілог. У силу сказаного краще говорити не про діалог і полілог, а про дво- і багатосторонній діалог [8].

Ми дотримуємось точки зору Г. Солганика, який вважає, що полілог не протиставляється діалогу, так як загальне для обох явищ – чергування мовця і слухача.

Останнім часом у сучасному мовознавстві для позначення мовлення як одного з компонентів діяльності людини стає вживатися термін «дискурс», який визначається як «текст, узятий у подієвому аспекті; мовлення, розглянуте як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їх свідомості» [2].

У такому значенні поняття «дискурс» пов'язано з первинною, а не вторинною формою комунікації. Тому по відношенню до спонтанного діалогу можливе вживання термінів «дискурс», «діалогічний дискурс», а стосовно художнього тексту поняття «дискурс» неприпустимо [15; 28].

Однак існують й інші точки зору, подібний огляд яких дано в ряді досліджень [12; 18].

Неоднозначність трактування терміна «дискурс» дозволяє нам дотримуватися в дослідженні традиційного використання терміна «діалог» як компонента художнього мовлення, що відтворює особливості діалогічного спілкування і володіє при цьому естетичною функцією. Відповідно «монолог» визначається як компонент художнього мовлення, що представляє собою мовлення, що звернене до самого себе або до інших, і що володіє при цьому естетичною функцією. Дискусійною в наукових дослідженнях є проблема текстового статусу діалогу.

О. Сиротиніна зазначає, що розмовне мовлення майже не знає текстової організації, так як у розмовному мовленні комунікативна функція мови домінує над інформативною. Однак у багатьох роботах об'єктом дослідження стає саме діалогічний текст [17].

Так, А. Брудний дає таке визначення діалогу: «Діалог не тільки питання й пошуки відповідей, не тільки обмін репліками, а й ті, хто в цьому діалозі беруть участь, це дійсно текст в особах» [5].

Факторами визнання текстового статусу діалогу є:

- сталість складу учасників,
- простір і час, що зцентровано ситуацією,
- цілісність,
- референційна й смислова зв'язність реплік,
- наявність мовних показників їх зв'язності.

Принципова відмінність діалогу від монологу полягає в тому, що суб'єкти, змінюючись ролями (мовець – адресат), створюють текст

спільно. Діалогічний текст являє собою альтернативний ланцюжок речень, що утворено чергуванням висловлювань двох або декількох учасників мовленнєвого акту то в ролі мовця, то в ролі слухача. У разі монологу тільки один із суб'єктів є особою, яка утворює текст, інший учасник мовного акту – адресат, або реципієнт, реагує не одразу [12].

Співвідношення понять «монолог» – «діалог» – «полілог» проводиться на основі кількості мовців: монолог – це висловлювання однієї особи; діалог – форма мовлення, яка характеризується зміною висловлювань двох осіб; полілог – форма мовлення, яка характеризується зміною висловлювань більше двох осіб. Діалогічність – це здатність мовлення мати форму (властивості) діалогу. Діалогічна єдність – комунікативна одиниця діалогу, що представляє структурно-семантичну єдність взаємопов'язаних реплік. Діалогічний фрагмент визначається як структуроване поєднання персонажного й авторського мовлення, що представляє мовленнєве спілкування персонажів у художньому тексті.

Сучасні дослідники виділяють такі аспекти вивчення діалогу в лінгвістиці:

- структурно-семантичний,
- функціонально-комунікативний і стилістичний [24].

З одного боку, діалог будується з реплік, що чергуються, двох (або більше) співрозмовників, які пов'язані між собою за змістом і синтаксично, тому діалог за своєю внутрішньою організацією становить семантико-синтаксичну єдність. З іншого боку, в структурі діалогу знаходить відображення специфіка взаємодії мовців у функціонально-комунікативному плані: мовленнєві дії, реакція мовців. Унаслідок цього діалог як мовленнєва діяльність є тісно пов'язаним із загальною прагматичною діяльністю людини. По-третє, діалог як компонент композиційно-стилістичної структури художнього тексту є об'єктом лінгвоестетичного аналізу. Виділення аспектів дослідження діалогу в

деякій мірі носить умовний характер, так як у дійсності дані аспекти тісно взаємопов'язані [25].

Структурно-семантичний аспект дослідження діалогу відображає специфіку діалогу як особливої мовленнєвої будови. З точки зору даного аспекту діалог – це форма мовлення, що представляє собою певним чином організовану структуру, яка виникає в результаті чергування усного спонтанного мовлення двох або більше співрозмовників (полілог), кожен з яких по черзі стає то мовцем, то слухачем. Аналіз діалогу з точки зору його структури дозволяє виявити мінімальну структурну одиницю діалогу, якою є репліка, і діалогічну комунікативну одиницю, що включає взаємоспрямовані репліки, яка отримала назву діалогічної єдності [14].

Особливе місце в синтаксичних дослідженнях діалогу займає теоретичне осмислення діалогічних єдностей різних типів у плані їх відношення до поняття речення, ролі речення в структурі діалогу, характеру синтаксичного зв'язку між репліками [10; 25; 27].

Пильна увага до діалогічних єдностей дозволяє встановити, що в якості засобів зв'язку реплік у діалогічних єдностях можуть виступати інтонація й актуальне членування [16].

Діалог представляє не тільки структурне, а й тематичне об'єднання реплік. Дослідження діалогів розмовного мовлення дозволяє говорити про те, що їх типи та структури в значній мірі залежать від ситуації, теми, партнера, типу висловлювання [28].

У сучасних дослідженнях описано різні структурні типи діалогу з урахуванням типу логічного співвідношення реплік, їх кількісного складу, ступеня повноти й завершеності діалогу, можливостей розподілу в діалозі ролей його учасників [2].

Дослідження діалогу з урахуванням структури та семантики передбачає вирішення проблеми спільних конструкцій у ході діалогу, коли один співрозмовник починає репліку, а інший співрозмовник

закінчує ту ж саму репліку. Сам факт існування подібних будов викликає ряд питань щодо планування, породження й обробки висловлювання в діалозі [30].

Концепція діалогу передбачає не тільки опис його лінгвістичних ознак, але і виявлення функціонально-комунікативної специфіки, тому особлива увага в сучасній лінгвістиці приділяється діалогу з позиції теорії мовленнєвої діяльності, теорії мовної комунікації, прагматики, теорії мовних актів, теорії мовленнєвих жанрів.

Функціонально-комунікативний аспект опису діалогу є неможливим без урахування процесів безпосереднього мовленнєвого спілкування і різних проявів мовленнєвої діяльності людини.

Діалог формується як процес і як продукт мовленнєвої діяльності двох комунікантів, що включає:

- 1) знання мовця про світ, його установки, інтенції, емоції, оцінки;
- 2) облік таких знань у адресата;
- 3) орієнтація на соціальні ролі і статус адресата в співвідношенні з

власними такими показниками.

У результаті з позиції теорії мовленнєвої комунікації діалог – це складний мовленнєвий твір, що відображає комунікативну подію усного контактного переважно безпосереднього спілкування, в якому партнери вербально або невербально, шляхом зміни комунікативних ролей мовця і слухача в конкретній ситуації прагнуть до досягнення за допомогою певних стратегій і тактик бажаних результатів [11].

Проблема особистісного фактора в мовному спілкуванні передбачає дослідження закономірностей реалізації відносин у діалозі: до предмету розмови, до самого себе, до мовця, що становить суть діалогічної модальності. Діалогічна єдність, що представляє когерентне поєднання двох або кількох реплік, включає ініціюючу репліку (або репліку-стимул), яка має інтенцію або емоційний стан мовця, і реактивну репліку (або репліку-реакцію), що визначає взаємодію мовців.

У зв'язку з характером логіко-сміслових відносин виділяються різні типи реплік і типи діалогу, встановлюються характер реакції, оцінка мовцями фактів ситуації, модальна характеристика діалогу [7; 15; 23].

При розробці функціональної типології діалогу враховуються різні міжособистісні мовленнєві позиції його учасників [12; 15; 20; 28].

Функціонально-комунікативний аспект опису діалогу передбачає використання різних термінів: комунікативна (мовленнєва) ситуація, мовленнєвий акт, мовленнєва стратегія, мовленнєва тактика, мовленнєвий жанр.

У рамках теорії мовленнєвої комунікації розглядається проблема моделювання комунікативної ситуації. Термін «ситуація» використовується багатопланово. Виділяються два аспекти в розумінні ситуації. По-перше, ситуація – це подія об'єктивної дійсності, яка може бути описана мовленнєвими засобами. Ситуацію такого роду називають денотативною. По-друге, ситуація – це ті умови (обстановка, мета і т.д.), у яких здійснюється це висловлювання. На відміну від денотативної вона називається комунікативною (мовленнєвою) і включає в себе мовця в останній момент промови і всю обстановку мовлення [23].

Комунікативна ситуація – це системоутворюючий фактор, умова, що робить можливим виникнення діалогічних відносин. Властивість діалогічного реагування – одна з умов комунікативної ситуації. Розкриваються діалогічні відносини через виділення основних компонентів комунікації, що мають назву моделі спілкування. Модель – «це штучно створений лінгвістом реальний або уявний пристрій, що відтворює, імітує своєю поведінкою (зазвичай у спрощеному вигляді) поведінку будь-якого іншого («справжнього») пристрою (оригіналу) у лінгвістичних цілях» [20].

Уперше модель спілкування була запропонована Р. Якобсоном. Вона включає шість складових комунікативної ситуації:

- адресант,
- адресат,
- контакт,
- повідомлення,
- контекст,
- код [32].

Структура комунікативної взаємодії розвивається відповідно до проходження інформації по комунікативному ланцюгу: адресант (відправник) – кодування повідомлення – рух по каналах – розшифровка (декодування) – адресат (одержувач). Під контекстом при цьому розуміються обставини, в яких відбувається конкретна подія. Кодом у мовленнєвій комунікації є та мова, яку використовують учасники комунікативного акту. Дана модель являє компоненти ситуації, її основних учасників, але не виявляє ті відносини, які їх пов'язують. Оптимальною вважається модель ситуації спілкування, розроблена Т. А. ван Дейком і вдосконалена В. Гаком. У неї входять позначення учасників спілкування (мовець і адресат), пресупозиція як фонд загальних попередніх знань, комунікативні наміри (інтенції) і мета спілкування як діяльні компоненти ситуації, місце, час, обставини дійсності як предметні компоненти ситуації, відносини між комунікантами, їх соціально-статусні характеристики як соціально-психологічні компоненти ситуації. Розгляд діалогу як соціально-інтерактивної системи передбачає його інтенційний аналіз із застосуванням теорії дискурсу, теорії мовленнєвих актів [15].

Теорія мовленнєвих актів – один із можливих підходів до аналізу діалогу, при якому в центрі уваги виявляється мовленнєвий акт, який розуміється як проголошення мовцем висловлювання в певній ситуації з певною метою. У структурі мовленнєвого акту з мінімальними варіаціями визначаються локутивний акт (процес проголошення висловлювання), ілокутивний акт (цілі й умови їх здійснення) і

перлокутивний акт (результат мовленнєвого впливу, якого досягає мовець) [15; 19; 22].

У парадигмі з терміном «мовленнєвий акт» використовується термін «мовленнєвий жанр». Деякі дослідники вважають термін «мовленнєвий жанр» аналогом терміна «мовленнєвий акт», проте робляться спроби розмежувати ці поняття [28].

Актуальним для дослідження діалогу є розмежування мовних жанрів на первинні (прості, переважно усні, які обслуговують сферу безпосереднього спілкування) і вторинні (складні, переважно письмові, монологічні, які обслуговують сферу книжково-літературного спілкування). Жанри побутового спілкування включають два основних інваріанта поведінки – інформативну і фатичну [6].

Інформативне спілкування передбачає вступ у спілкування мовця для отримання нових знань, головна мета фатичного спілкування – встановлення, підтримка і регулювання зі співрозмовником мовленнєвих і соціальних відносин. З точки зору особистісних відносин і оцінок мовленнєве спілкування поділяється на кооперативне, коли взаємодія будується в тональності згоди. При цьому використовуються такі жанри фатичного мовлення, які покращують міжособистісні відносини: компліменти, жарти, визнання, сповіді. Жанри фатичного мовлення, що погіршують міжособистісні відносини (звинувачення, образи, з'ясування відносин, загроза, глузування, іронія), вживаються при конфліктному спілкуванні, коли діалог будується в тональності незгоди, конфлікту.

Мовленнєві жанри співвідносяться з функціонально-семантичними типами діалогів. При кооперативному спілкуванні особливу цінність для мовця має діалог-бесіда [8].

При конфліктному спілкуванні переважає діалог-суперечка, діалог-сварка. Мовленнєві жанри відображають особливості соціально-орієнтованого спілкування: мовленнєва поведінка мовця підпорядковується законам статусно-ролевої взаємодії. Під роллю ми

розуміємо типову модель поведінки людей, прийняту в суспільстві правила поведінки й спілкування для певних стандартних ситуацій. Кожна особистість у спілкуванні наділена комунікативними, соціальними та психологічними ролями. Відмінною рисою функціонально-комунікативного аспекту є дослідження мовленнєвої діяльності не тільки з позицій статичних ознак (ситуації мовленнєвого спілкування, комунікативно-статусних позицій його учасників), але і з позицій динамічних, що відбивають закономірності її будови, які можуть описуватися поняттями стратегії і тактики мовленнєвої поведінки. У процесі мовленнєвого спілкування комуніканти прагнуть до досягнення за допомогою певних стратегій і тактик бажаних результатів і досягають (або не досягають) їх. Мовленнєва стратегія при цьому являє собою комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативних цілей, тактика спілкування передбачає використання комунікантами мовленнєвих умінь будови діалогу [14].

Успішність комунікації визначається як досягнення мовцем стратегічної мети в умовах безконфліктної мовленнєвої взаємодії. Неуспішність мовленнєвого спілкування призводить до явища, яке має назву «комунікативної невдачі», яка визначається як «повне або часткове нерозуміння висловлювання партнером комунікації» [17; 26].

Основними причинами комунікативних невдач є особливості мовленнєвої системи, особистісні та прагматичні чинники, національно-культурні особливості. Функціонально-комунікативний аспект пов'язаний зі стилістичним аспектом вивчення діалогу. Будучи природною формою розмовного мовлення, діалог має своєрідність цього різновиду мовлення, для якої характерна спонтанність, невимушеність, експресивність. Особливості моделювання розмовного мовлення в художньому тексті були предметом розгляду в лінгвістиці [11; 25; 29; 31].

Отже, вчені сформулювали загальні закономірності взаємодії розмовного мовлення й художнього тексту, виявили набір розмовних засобів, що використовуються письменниками як «сигнали мовлення». Однак до теперішнього часу недостатньо вивченим залишається питання про те, наскільки адекватним є відтворення мовленнєвого спілкування в художньому творі.

1.2. Функції та стилістичні аспекти діалогу в художньому тексті

Інтерес дослідників до вивчення діалогічного мовлення пов'язаний перш за все з тим, що згідно з думкою ряду вчених (М. Бахтін, В. Виноградов, Г. Винокур та ін.) діалогічне мовлення є первинним по відношенню до монологічного і є невід'ємною частиною останнього.

М. Бахтін зробив важливий висновок про те, що в глибоко монологічних мовленнєвих творах завжди присутня діалогічність (діалог у прихованій формі). Саме в діалозі, що обумовлений ситуацією, мова в повному обсязі проявляє свій емотивний потенціал. Одиниці мови в емоційно-забарвленому діалогічному мовленні виступають одночасно і знаком думки мовця, і ознакою всіх інших психічних переживань, що входять у наміри повідомлення [1].

Під діалогом (від грец. dialogos) у найширшому контексті розуміється одна з форм комунікації взагалі, яка характеризується не тільки інформативною функцією, а й фактичною, тобто спілкуванням заради самого процесу спілкування. Сам термін «фатична функція» вперше було вжито Б. Малиновським для позначення контактноритуальних мовленнєвих формул, тобто мовних одиниць, що сприяють встановленню контакту [2].

Важливу роль у дослідженні діалогічного мовлення зіграли ідеї П. Грайса, який був першим, хто відзначив, що будь-яка розмова характеризується принципом кооперації і запропонував так звану теорію імплікатури. Нормальний діалог передбачає дотримання деяких принципів, так званих комунікативних максимумів П. Грайса:

- максима кооперації передбачає готовність партнерів до співпраці;
- максима кількості (кожен повинен вносити в розмову досить, але не дуже багато інформації);
- максима якості наказує правдивість висловлювань;
- максима релевантності, згідно з якою репліки повинні бути доречні і відповідати поточному контексту діалогу;
- максима способу комунікації вимагає уникати неясності, двозначності [8].

Діалог є основною формою мовної взаємодії людей і характеризується динамічністю, тому в художньому тексті діалоги являють собою невід'ємну частину картини світу, що створюється автором, і служать важливим засобом для реалізації естетичної функції, що є найважливішою функцією, яка відрізняє даний тип тексту [28, с. 5].

У той же час діалог, який має високий інформативний потенціал, відповідає і за виконання інших функцій тексту [32, с. 62].

Діалог у художньому тексті можна розглядати як продукт художнього-літературного виду комунікації, суб'єктами якої, крім автора і читача, стають персонажі [18, с. 150–151].

Комунікативні ситуації, що представлені в діалогах, визначаються рядом таких факторів комунікації, як особистість адресата й адресанта, їх взаємини, соціальні ролі та ролі в комунікації, інтенції, вказівки на дії, супутні мови, місце і час спілкування персонажів [28, с. 5].

Так, частини художнього тексту, що містять діалог, надають можливість автору показати як мовленнєву поведінку персонажів, так і

обставини їх спілкування. Отже, діалог у художньому тексті має, крім естетичної, ще й важливу комунікативну, сюжетоутворюючу, текстоутворюючу й характерологічну функції: за допомогою введення діалогу в художній текст автор виявляє взаємовідносини персонажів, визначає їх поведінку, розвиває сюжет [28, с. 25].

Зі стилістичної точки зору діалог у художньому тексті наділений своєрідністю розмовного мовлення, яке характеризується особливою спонтанністю й експресивністю [28, с. 16].

Таким чином, діалогічні частини тексту відіграють важливу роль у стилістичній організації художнього тексту та мають значний вплив на його різностильовий (або багатостильовий) характер [33, с. 219].

Багато вчених вказують на неконвенційність стилістичного оформлення діалогів у сучасній прозі, що «підвищує значущість діалогічних фрагментів у художньому дискурсі» [32, с. 62].

Так, М. Бахтін розглядає суперечність як одну з найважливіших характеристик сучасного роману. Суперечність матеріалізується в образах мовців, або персонажів, які привносять свою власну мову [3, с. 145].

Учений також зазначає, що вчинки й слова героя тісно взаємопов'язані: дії розкривають та доповнюють слова [3, с. 147].

У мовленні персонажів художнього твору можливе включення слів та виразів із нелітературних форм мови: елементів просторіччя, жаргонізмів, діалектизмів, крім того, можливе використання застарілих слів і виразів та неологізмів. Будь-який елемент, що спочатку належав іншому стилю, набуває в художньому тексті нову функцію, наприклад, уживання діалектних виразів у тексті, що написано в основному на літературній мові, вказує на особливий культурно-соціальний статус мовця і, можливо, на сильне емоційне забарвлення його висловлювання.

1.3. Комуникативно-стилістичні особливості діалогічного мовлення англійської прози

Відмінною рисою людини є взаємодія, яка здійснюється, перш за все, в діалозі. Одна мова може побачити себе тільки в світлі іншої мови [1, с. 202].

Діалогічність є, таким чином, однією з найважливіших рис прозового тексту, що визначають його специфіку. Проблема діалогу, до якої і раніше зверталися багато відомих учених, набуває особливої значущості для сучасної культури, історії та науки. Ця увага пов'язана зі становленням «філософії зустрічі і діалогу». Ідею про центральне положення людини в світі розвивали С. К'єркегор, Ф. Ніцше, М. Хайдеггер. Реакція людини на навколишній світ призводить до формування певної світоглядної позиції. Антропоцентризм є досить істотним для сучасної наукової парадигми та виходить багато в чому з того, що існування людини в мові певним чином підкоряє їй навколишній світ. Називаючи себе займенником «Я», людина встановлює якусь точку відліку, створюючи певну систему координат щодо простору, часу, об'єктів, що її оточують. «Я» передбачає і «Ти». Так починається в комунікації перетин окремих сфер індивідів. Наступним кроком стає визначення якогось «Ти», з яким людина вступає в діалог; так починається перетин індивідуальних сфер індивідів у комунікації. Таким чином діалог відображає навколишню дійсність і художньо-репрезентований діалог у художньому тексті є багатим матеріалом у рамках освоєння комуникативних і стилістичних особливостей іноземної мови. Первісна заслуга розгляду діалогу в якості особливого дослідницького об'єкта, причому такого, який багато зумовлює в системі мови і її осмислення в цілому, належить Л. Якубинському і Л. Щербі. Науковий інтерес до художнього діалогу сформувався значно пізніше. Діалог є природним жанром для

розмовного мовлення. Він, по самому загальному визначенню, є обміном репліками з почерговою зміною ролей мовця і слухача. Дослідники діалогу, починаючи з Л. Якубинського і Л. Щерби, підкреслювали первинність і природність діалогу в порівнянні з монологом: розмовне діалогічне мовлення, безумовно, є первинним, здатність до діалогу є найяскравішою особливістю людського існування [30].

У сучасній науці, особливо в націленій на антропоцентризм лінгвістиці, людина знаходиться в центрі досліджень про мову. Це і породжує більш пильну увагу до комунікативних, когнітивних аспектів у вивченні мови. Антропоцентризм, таким чином, стає одним з провідних підходів у сучасному мовознавстві. Висловлюючись метафорично, можна сказати: як тільки людина позначає себе займенником «Я», вона немов би «привласнює собі всю мову» [2, с. 288–289], стаючи свого роду «точкою відліку» в структуруванні світопорядку з його локальними і темпоральними координатами. Коли мовець вимовляє «ти», маючи на увазі якогось адресата, народжується діалог. Завдяки комунікативній осі «Я – Ти» (за термінологією С. Ілленко), створюється мовленнєвий взаємозв'язок між індивідами. Виникає особливий феномен, на який свого часу звернув увагу М. Бубер. Розмовний діалог – або діалогічне мовлення – є первинним, природним у повсякденному житті, художньо-репрезентований діалог є принципово вторинним. Це розмежування (слідом за С. Ілленко) дано не тільки фактологічно, а й термінологічно А. Стельмашук. Природне діалогічне мовлення як факт усного мовлення назване саме діалогічним мовленням. Термін «діалог» застосовується по відношенню до фрагментів діалогічного мовлення, що використовуються в художніх творах. Діалогові фрагменти, що виділені в природньому діалогічному мовленні, С. Ілленко називає функціонально-композиційною діалогічною єдністю. Гіпотеза про принципову відособленість усного

розмовного мовлення підтверджувалася при багатоаспектному й детальному її вивченні [24].

Підхід до вивчення природного діалогічного мовлення, що стає предметом пильної уваги лінгвістів, які активно займаються аналізом розмовного мовлення, істотно змінився. Це особливо помітно в роботах, присвячених розмовному діалогу і його співвідношенню з діалогом в художньому творі [16].

Одне з останніх досліджень розмовного діалогу (діалогічного мовлення) зроблено І. Борисовою, яка представила його в контексті комунікативної ситуації і комунікативної події. Здійснено, таким чином, вписування діалогу в загальнокатегоріальне поняття спілкування.

До числа найбільш очевидних відмінностей можна віднести:

- 1) специфічність функціонально-стильової приналежності;
- 2) форму реалізації [8].

Розмовний діалог пов'язаний з канонічною ситуацією спілкування. За своєю природою він спонтанний, його хід заздалегідь ніким не запрограмований. Художній діалог носить вторинний змодельований характер: він складений автором. Розмовний діалог є приналежністю розмовного стилю, художньо-репрезентуваний діалог – художнього. Розмовний діалог реалізується в усній формі, тоді як художній зазвичай постає у формі письмовій. Художній діалог – явище багатовимірне. Він вибудовується по декількох лініях: персонаж – персонаж, автор – персонаж, автор – читач, персонаж – читач. Художній діалог має естетичну значимість, його змістовна і формальна сторони строго підпорядковані авторському задуму. І тим не менше в художньому діалозі відтворюються основні ознаки структурування діалогу природного (діалогічного мовлення). Створюється враження, що діалог без авторських ремарок буквально скопійований з підслуханого усного діалогу, що протікає природно. Стихія розмовного мовлення входить таким чином у художній текст [31].

Про цю властивість художнього діалогу писала Т. Винокур, підкреслюючи, що вибір певних конструкцій пов'язаний зі специфікою усного мовлення та діалогу як мовленнєвої взаємодії, виділяючи при цьому його типові синтаксичні риси: еліпсис, простота синтаксичної будови, різноманітність речень за метою висловлювання, використання вставних слів, наявність повторів, використання приєднувальних конструкцій, своєрідність актуального членування. У дослідженнях художньо-репрезентуємих діалогів найчастіше підкреслюються дві тенденції, які характеризують головні їх властивості: типізацію; відображення в художньому діалозі специфіки природного діалогічного мовлення та «естетизацію»; додавання діалогу експресивно-емоційних якостей, що вимагають загальні завдання створення художнього твору [6].

Підходячи до мовленнєвої поведінки і з соціокомунікативних позицій, Т. Винокур вважає, що інтерпретація поняття «мовленнєва поведінка» повинна спиратися рівно стільки ж на сам факт здійснення мовлення, скільки на доконаний при цьому відбір мовних засобів [6, с. 9].

Мовленнєва поведінка розглядається як сукупність мовленнєвих вчинків. «З внутрішньомовного боку мовленнєва поведінка визначається закономірностями вживання мови в мовленні, а з позамовного – соціально-психологічними умовами здійснення мовної діяльності» [6, с. 12].

Так, наприклад, творчість П. Акройда надає широкі можливості для аналізу репрезентації позамовної дійсності в рамках художнього діалогу. Розглянемо на конкретному прикладі:

“I have found it, dear.

It was hiding in All's Well” ...

“And is it?” “Is it what, dear?”

“All's well that ends well?”

“I very much hope so” [37].

У даному діалозі представлені особливості розмовного мовлення – звернення, розмовний синтаксис в англійській мові (*“And is it?”* – *“Is it what, dear?”*) [37].

Отже, кожен діалог являє собою зріз мовної дійсності, що відображений в художній літературі.

Так, діалог, що представлений у рамках художнього тексту, має широкий спектр ознак позамовної дійсності, тим самим дозволяючи при формуванні іншомовної комунікативної компетенції засвоювати мову в контексті культури і лінгвокультурологічних особливостей. Найбільш значущі твори англійської прози дозволяють розширити кругозір шляхом осягнення мовної картини світу.

РОЗДІЛ 2

КОМУНІКАТИВНО-СТИЛІСТИЧНА СПЕЦИФІКА ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

2.1. Комунікативна характеристика діалогічного мовлення персонажів сучасних англійськомовних художніх творів

Дослідження діалогу як діяльнісного акту дозволяє розширити сферу вивчення особливостей міжособистісної комунікації, оскільки передбачає розгляд мовленнєвого спілкування, враховуючи точку зору і позицію кожного з комунікантів. Особливості соціальної, психічної й практичної діяльності кожної людини в суспільстві зумовлюють характерні властивості її комунікативної діяльності, а саме ті, які спрямовані на встановлення контакту і подальшого спілкування, а також ті, які служать для надання інформації. Важливою властивістю діалогічного мовлення є варіативність, яка дозволяє учасникам спілкування адекватно здійснювати вибір мовних засобів, що відповідають їхнім комунікативним намірам.

Матеріалом дослідження обрано розмовні діалоги, що підібрано методом суцільної вибірки з творів сучасної англійськомовної художньої літератури.

У ході роботи проаналізовано дві можливі стратегії ввічливої поведінки персонажів – позитивну (спрямовану на зближення) і негативну (спрямовану на віддалення, дистанціювання).

Так, виявлено стратегії, які є найбільш поширеними в розмовному діалозі.

1. Перебільшення.

Перебільшення є властивим англійськомовній комунікативній культурі, часто сприймається негативно і асоціюється з нещирістю. Однак, стратегія переоцінки є невід’ємною частиною англійської комунікативної поведінки. Дана особливість реалізується за допомогою таких мовних інтенсифікаторів, як *such, so, very, really, terribly, awfully, frightfully, absolutely* та ін., наприклад:

‘Are not you about to freeze to death, Pony?’

‘It’s all right’ [39, с. 73].

‘Oh, great, that’s just great’

‘Yes, very very lucky’ [40, с. 29].

‘It is indeed.’

‘Thank you! Thank you! I really appreciate it.’ [41, с. 106].

‘Okay, yes, it will do.’

‘Very good! I am too happy that you like it, this name. And it has also a very fine and so lucky meaning.’ [40, с. 29].

‘You think I was going to miss hearing about the first week of the rest of your life? To my best girl.’

‘Thank you.’ I said, slowly taking a sip.

‘Thank you, thank you, thank you.’ [41, с. 110].

2. Використання маркерів внутрішньогрупової приналежності та звертання на ім’я.

Мета даних стратегій – скорочення дистанції між співрозмовниками за рахунок демонстрації внутрішньогрупової приналежності, при цьому знижується рівень формальності спілкування. Звернення на ім’я також означає рівність комунікантів:

‘Hi, Andy, it’s me.’

‘Where’ve you been?’ [41, с. 56].

‘Cut to it, Lil. I’m going to pass out any minute.’

‘OK. Cutest guy ever came to my reading today.’ [41, с. 79].

‘Come on, Prabu, I can not let him stand.’

'It's easy. Just do not look at him.' [41, с. 97].

'Mom?'

'Andy, is that you, sweetheart?' [41, с. 97].

'I went to sleep in the lot ...'

'It's two in the morning, kiddo' [39, с. 61].

'Sure'

'You dig okay, baby' [39, с. 37].

3. Багатослівність.

Дана стратегія може бути протиставлена стратегії негативної ввічливості. На відміну від прагнення до стислості висловлювань багатослівність є одним із способів вираження симпатії співрозмовника, демонструє намір скоротити дистанцію, націленість на подальше спілкування:

'You've always get some wise advice.'

'That's not wise, Lin. I think wisdom is very over-rated. Wisdom is just cleverness, with all the guts kicked out of it. I'd rather be clever than wise, any day. Most of the wise people I know give me a headache, but I never met a clever man or woman I did not like. If I was giving wise advice – which I'm not – I'd say do not get drunk, do not spend all your money, and do not fall in love with a pretty village girl. That would be wise. That's the difference between clever and wise. I prefer to be clever, and that's why I told you to surrender, when you get to the village, no matter what you find when you get there. Okay. I'm going. Come and see me when you get back. I look forward to it. I really do.' [40, с. 99].

'Um, Dad? Hi, it's Andy.'

'Honey?'

'Guess where I am now? Yes, of course I'm at work, but that happens to be in the backseat of a chauffeured car cruising around Manhattan. I've already been to Tommy Hilfiger and Chanel, and after I buy this computer game, I'm on my way to Oscar de la Renta's apartment on Park Avenue to

drop all the stuff off. No, it's not for him! Miranda's in the DR and Annette's flying there to meet them all tonight. On a private plane, yes! Dad! It stands for the Dominican Republic, of course!' [41, с. 56].

'Well, do not be. You're scarin' me.'

'I do not very often. It was Darry. He hit me. I do not know what happened, but I could not take him hollering at me and hitting me too. I do not know ... sometimes we get along okay, then all of a sudden he blows up on me or else is naggin' at me all the time. He did not use to be like that ... we used to get along okay ... before Mom and Dad died. Now he just can not stand me.' [39, с. 63].

Так, було встановлено, яким чином у мовній діяльності проявляється унікальність феномена людини, яка має свої комунікативні наміри, аналізує поточний комунікативний процес, а також вибір мовленнєвих засобів впливу на співрозмовника з опорою на свою власну точку зору і своє власне бачення і вміння проєктувати протікання й розвиток дискурсу.

Саме в діалогічному спілкуванні співрозмовники здійснюють різноманітні мовленнєві дії, в яких і проявляється їх особистісний початок, наприклад, вони просять, наказують, запитують і відповідають, обіцяють, обманюють, іронізують, ображають одне одного і т.д. Також комуніканти обирають певні мовленнєві прийоми, тактики і стратегії спілкування, крім того вони задають йому тему і регістр (нейтральний, офіційний, дружній, фамільярний), наслідують основні принципи спілкування.

Хоча можливий і абсолютно протилежний ефект, коли комуніканти не дотримуються їх, намагаються згорнути спілкування, піти від теми, йдуть на порушення постулатів кількості та якості інформації, що передається, способу передачі інформації.

Іншими словами, кожен учасник діалогічного спілкування вільний так визначити свою мовленнєву стратегію і тактику, щоб у повній мірі

відповідати як своєму психологічному стану, так і своїй соціальній позиції. Отже, вся мовленнєва дійсність людини пронизана міжособистісними відносинами.

Таким чином, у ході дослідження ми виявили основні стратегії позитивної ввічливості, які є найбільш поширеними в розмовному діалозі сучасн. Англійськомовних художніх текстів. Згідно з результатами аналізу, найбільш розповсюдженими є стратегії перебільшення, використання маркерів внутрішньогрупової приналежності, звертання на ім'я та багатослівність.

Позитивна ввічливість або ввічливість зближення націлена на скорочення дистанції між співрозмовниками і дозволяє зменшити міжособистісні кордони. Дана стратегія орієнтована на взаємність і кооперацію співрозмовників, взаєморозуміння, задоволення бажання кожного комуніканта бути поміченим, зрозумілим і почутим. Позитивна стратегія реалізується за допомогою універсальних стратегій залучення. У більшості своїй позитивна ввічливість реалізується в спілкуванні близьких людей, які проявляють взаємний інтерес одне до одного в ситуаціях повсякденного спілкування.

Позитивна стратегія реалізується за допомогою універсальних стратегій, стратегій залучення.

Незважаючи на таку рису англійської культури як індивідуалізм, стратегія позитивної ввічливості має не меншу важливість, ніж стратегія негативної ввічливості. Для англійськомовних комунікантів також велике значення має увага оточуючих, вираз симпатії і доброзичливості. Це багато в чому пояснюється такою рисою англійської комунікації, як атрактивність, що робить позитивну ввічливість невід'ємним елементом англійськомовної комунікативної культури.

2.2. Стилiстична свосрiднiсть дiалогiчного мовлення комунiкантив (на матерiалi сучасних англiйськомовних художнiх текстiв)

У ходi дослiдження було вивчено стилiстичнi особливостi мовлення учасникiв дiалогiчного спiлкування в рiзних комунiкативних ситуацiях на прикладах дiалогiв, узятих iз художнiх творiв англiйськомовних авторiв.

Так, у ходi аналізу текстiв дiалогiв виокремлено:

- **риторичнi питання**, використання яких обумовлено молодим вiком i малим життєвим досвiдом персонажiв та яскраво вираженою допитливiстю:

'How can you fail a test you are not allowed to prepare for?'

'Can that possibly be right?' [41, с. 43].

'Where do they begin? Where do they end? What is the world like beyond them?' [40, с. 347].

- **запитання-вiдповiдi** форми викладу, за допомогою яких автор передає мiркування персонажа:

'What else do I know about dogs? I should not look it in the eye. That's a sign of aggression' [40, с. 15].

'What did Tobias tell me?'

'Selflessness and bravery are not that different' [40, с. 396].

- **паралельнi конструкцiї**, а також паралельнi конструкцiї спiльно з полiсiндетоном. Данi стилiстичнi прийоми пiдкреслюють одноманiтнiсть, рутинний побут персонажiв певної соцiальної групи:

'On these mornings when my brother makes breakfast, and my father's hand skims my hair as he reads the newspaper, and my mother hums as she clears the table – it is on these mornings that I feel guiltiest for wanting to leave them' [39, с. 3].

- **парцеляцію.** Дана фігура мови використовується в текстах діалогів:

1) для акцентування уваги на стриманості висловлювань персонажів, наприклад:

'Thank you. For cutting my hair' [41, с. 2].

'Thank you. For protecting Caleb, – my father says' [40, с. 470].

2) для вираження загального враження персонажу, наприклад, при описі зовнішності людей:

'She is tall, with dark brown skin and short hair. Pretty' [39, с. 51].

'He is tall, with brown skin and dark eyes. Handsome' [41, с. 136].

3) при описі небажаної ситуації:

'A growl gurgles from deep in its throat, and I see why the cheese would have come in handy. Or the knife' [40, с. 14].

'But choosing a different faction means I forsake my family. Permanently' [39, с. 124].

- **антитезу,** що використовується автором для того щоб акцентувати увагу на різниці між персонажами:

'Will is on my left, Christina is on my right' [40, с. 294].

'Uriah and Marlene, who were on my side even when I seemed strong, or Christina and Will, who have always protected me when I seemed weak' [40, с. 294].

'He looks years older; he looks years younger' [40, с. 330].

'Four fears then; four fears now' [40, с. 333].

- **метафору:**

'Those who seek peace above all else, they say, will always deceive to keep the water calm' [41, с. 81].

'I should not lie to my friends. It creates barriers between us, and we already have more than I want' [39, с. 196].

'And then a wail that curdles my blood and makes my hair stand on end' [40, с. 201].

'I wasn't aware that when I chose Dauntless, I was signing up for weeks of torture!' [40, с. 237].

Домінування метафори серед інших лексичних стилістичних засобів обумовлено тим, що автор показує читачеві, наскільки змінилася навколишнє оточення і життя головної героїні в цілому. Метафори підкреслюють, що для дівчини все стало яскравіше і цікавіше.

Даний лексичний стилістичний прийом використовують й інші персонажи творів:

'Just because we were in the same faction does not mean we get along. Plus, Edward and Myra are dating, and I would rather not be the third wheel' [39, с. 81].

'While you were off having fun, I was doing the dirty work of defending your old faction ...' [40, с. 225].

- порівняння:

'He sounds like a strangled cat' [39, с. 223].

'The glass is as thin as newly frozen ice' [40, с. 386].

'My father, who stares at me like I've grown a second head' [40, с. 447].

- епітети:

'The silence of this part of the city is eerie' [40, с. 137].

'A few seconds later I hear a bloodcurdling scream' [39, с. 223].

'Her sharp-but-attractive eyes stare back at me' [41, с. 317].

'You're deadly smart' [41, с. 338].

- апозіопезіс. Використання даного стилістичного прийому викликано різними причинами:

1) людина розуміє, що говорить зайве:

'But the simulation is all in your head, so even though you feel like someone is doing it to you, it's just you, doing it to yourself and ... He trails off. Sorry. I sound like an Erudite. Just a habit' [39, с. 154].

2) мовець не знаходить потрібних слів, щоб продовжити вислів:

'I mean ... because of your parents. Not because ... I let my voice trail off. I do not know what I would say if I did not' [39, с. 192].

3) персонаж раптово щось розуміє і перериває свою промову:

'I wonder how we'll get to the roof from ... – Uriah's voice trails off. A strong wind hits me, pushing my hair across my face. There is a gaping hole in the ceiling of the hundredth floor' [40, с. 216].

- **іронію** та **сарказм**. Це пов'язано з тим, що люди, які перебувають у певній соціальній групі схильні до суперництва – кожен з них хоче бути найсміливішим, найбільш підготовленим як у фізичному, так і в моральному плані. Таким чином, використовуючи іронію і сарказм, персонажі кидають виклик одне одному.

'You were performing the very important job of staying out of our way' [39, с. 154].

'Yes, that certainly changes my mind. Of course I want to live with an animal that eats all my food and destroys my kitchen.' – *'Will shakes his head'* [39, с. 194].

За допомогою сарказму персонажі висловлюють своє роздратування:

'He offered to drive us, too, but as Caleb says, we prefer to leave later and would not want to inconvenience him. Of course not' [41, с. 8].

Вираження негативних емоцій персонажів може відбуватись за допомогою іронії:

'Do you need glasses? Should I move the target closer to you?' [40, с. 159].

'Oh, right. Your help, – I say. – Stabbing my ear with a knife and taunting me and yelling at me more than you yell at anyone else, it sure is helpful' [40, с. 311].

Також даний стилістичний прийом використовується в ситуаціях, коли персонажі намагаються приховати хвилювання:

'This one is from my fantastic childhood. Childhood punishments' [40, с. 326].

'Peter would probably throw a party if I stopped breathing.

Well, – he says, – I would only go if there was cake' [40, с. 290].

Із представлених прикладів видно, що іронічні висловлювання в художніх текстах часто вживаються разом з іншими стилістичними прийомами, наприклад з епітетами, метафорами, риторичними питаннями, парцеляцією та ін.

- **ретардацію.** Даний прийом необхідний для того, щоб показати читачам роздуми персонажа, неусвідомлені спроби помітити і зрозуміти причини того, що відбувається, наприклад:

'Peter did not say anything when the rankings went up, which, given his tendency to complain about anything that does not go his way, is surprising' [39, с. 199].

'No. Someone – I never saw who – found me right before ...

I gulp. Saying it out loud makes it worse, makes it real. – ... I got tossed into the chasm' [40, с. 293].

'They receive commands from our computers in the transmitters we injected them with ...

At this, he presses his fingers to the injection site to show the woman where it is. Stay still, I tell myself. Still, still, still.

... and carry them out seamlessly' [40, с. 423].

У тексті також зустрічаються приклади використання ретардації разом з метафорами:

'Drew, who tried to run away while Peter held me by the throat over the chasm, and Molly, who fed the Erudite lies about my father, are factionless' [40, с. 414].

Автор порівнює персонажа-жінку із комп'ютером:

'Jeanine's so smart you can see it even before she says anything. Like ... a walking, talking compute' [39, с. 25].

- **мейозис:**

'What's going on? – she says. – How are the simulations going?

Really well. – I nod a few times. – A little too well, I hear' [40, с. 257].

Жінка-персонаж використовує вираз *a little too well*, хоча насправді вона показує найкращі результати, які в кілька разів перевищують результати її однолітків.

Ще один приклад використання мейозису при описі небезпеки:

'... because if the wrong people discover it ... well, it will not be good for you' [40, с. 312].

У даному випадку фраза *it will not be good for you* означає «тебе можуть вбити».

Ініціатор будь-якого діалогу, який передбачає досягнення наміченої їм ще на початку спілкування своєї мети комунікації, робить цілу систему конкретних дій. Однак усі ці дії відбуваються в конкретній на певний момент ситуації спілкування, що дозволяє стверджувати про наявність тісного зв'язку мови і тієї комунікативної ситуації, в якій відбувається певний діалог, де і знаходять прояв особистісні характеристики й особливості співрозмовників. Дослідження цих характеристик і є одним із найважливіших аспектів вивчення діалогу, в якому безпосередньо актуалізуються особистісні характеристики його учасників.

Від правильного аналізу цих двох параметрів ще докомунікативного етапу мовленнєвого акту залежить як визначення тактики мовленнєвої поведінки, так і вибір відповідних певному комунікативному етапу мовленнєвих засобів кожним із комунікантів, які беруть участь у діалозі, що дає можливість судити про їх особистісні характеристики.

Так, у наступному діалозі ініціатором спілкування є персонаж, який працює журналістом однієї з центральних американських газет:

'Are there any clues', the man was saying, 'as to who might have done it or what the motives were?'

'We are working on the case with diligence', the chef said. 'Twenty-four hours a day'.

'Do you have any leads?'

The chef hesitated for a moment. In the movies reporters were always finding clues the police overlooked.

The American seemed like an intelligent man and there was the possibility that he might come up with something useful. 'On the night of his wedding', the chef said, 'Monsieur Jordache was involved in an argument, a very brutal argument. I have been told by his sister-in-law – in a bar in Cannes called La Porte Rose – with a man who is known to the police. A foreigner. Yugoslav. By name Danovic. We have interrogated him. He was a perfect alibi, but we would like to question him again. Unfortunately, he seems to have disappeared. We are at the moment looking for him'.

'A brutal argument', Hubbell said. 'You mean a fight'.

The chef nodded. 'Of extreme brutality, I have been told by the sister-in-law'.

'Do you know what it was about?'

'The sister-in-law claims that the foreigner was about to commit rape on her when Monsieur Jordache intervened'.

'I see', Hubbell said. 'Was Jordache in the habit of getting into fights in bars?'

'Not in my knowledge', the chef said. 'I knew Monsieur Jordache. In fact, we occasionally had a glass together. It was with great sorrow that I learned of his death. I knew him as a peaceful man. He was very well liked ...' [39].

Стилістична характеристика діалогічних висловлювань сприяє виявленню особистісних характеристик співрозмовників. Журналіст у цьому діалозі демонструє знання дій поліції, наполегливість, вміння

логічно мислити. У даному діалозі персонаж використовує **спеціальну лексику** (*clues, motives, leads*), що доводить, що він знайомий з процедурою роботи поліції. Його наполегливість у досягненні мети комунікації проявляється в **лексичних повторах** (*to get into fights in bars, a brutal argument, getting into fights*). Гнучкість розуму і вміння робити висновки актуалізується за допомогою **перифрази** (*a brutal argument, you mean fights*).

Цікаво відзначити, що в промові другого персонажу використовується більше стилістичних засобів, які демонструють його як професійні, так і особистісні характеристики. Для нього це професійна комунікація, тому він також використовує **спеціальну лексику** (*alibi, claim, commit rape, interrogate, intervene*). Він проявляє діловитість, використовуючи **еліптичні речення** (*A foreigner. Yugoslav. By name Davonic.*), що надає його мовленню стислість і професійну економність. Розраховуючи на отримання допомоги від журналіста, шеф поліції ділиться інформацією, але робить це стримано. Для цього використовується **мейозис** (*seemed like an intelligent man, might come up*), **евфемізм** (*involved in an argument / fight, a man, who is known to the police / a criminal*) і **парцелу** (*Twenty-four hours a day*).

Персонаж дозволяє собі проявити деякі свої особистісні риси. Це фіксується на рівні морфології (використання займенника першої особи, однини *I, my knowledge*). Використовуючи **епітети з позитивною конотацією**, шеф поліції висловлює свою особисту думку про жертву (*peaceful, decent, good type, honest*). Його людяність і співчуття проявляються в **метонімії** (*We had a glass together / drink alcohol*), **емфатичній конструкції** (*It was with great sorrow ...*) і **замовчуванні** (*He was very well liked ...*). Однак він не може стриматися, описуючи злочин, використовуючи **градацію** (*in an argument, a very brutal argument*), **кореневий повтор** і **гіперболу** (*brutal, extreme brutality*).

Однак, якщо ситуація не спонукає співрозмовників до зацікавленого обміну думками, особистісні якості персонажу, такі як вміння домагатися відповіді на чітко поставлені питання і реалізовувати поставлену їм на початку діалогічного спілкування кінцеву мету, не знаходять своєї актуалізації:

'Bonjour', he said, 'Good afternoon' ... the woman on the bench said nothing ...

'Mrs Jordache?' He said.

'Yes?' Her voice was flat and toneless. She looked up at him dully.

'I'm from Time magazine'. 'I've been sent down to do a story on your brother-in-law'. A white lie, but permissible within his code ...

Still the woman said nothing, just stared at him with those lifeless eyes.

'The chief of police said you might be able to give me some information about the affair. Background information ...'

'Have you talked to my husband?' Jean asked.

'I have not met him yet'.

'Have not met him yet', Jean repeated. 'I wish I had not. And I bet he wishes I had not ...'

'Did the policeman tell you why I could give you information?' The woman demanded her voice harsh and rasping now.

'No', Hubbell lied.

Jean stood up abruptly. 'Ask my husband', she said, 'ask the whole goddam family.

Just leave me alone'. 'Just one question, Mrs Jordache, if I may', Hubbell said, his throat constricted. 'Would you be prepared to lay criminal charges against the man who attacked you?'

'What difference would it make?' She said dully ... 'Go away. Go away. Please' [39].

Персонаж-жінка знаходиться в пригніченому стані, що доводиться епітетами (*flat, toneless, dull, lifeless*). Усі наполегливі спроби репортера,

який прагне знайти потрібну йому інформацію, щоб якомога швидше передати в свою газету сенсаційні новини, зустрічають неприховане роздратування жінки, що виражається в **порушенні прагматичної послідовності реплік** (репліка – мовчання, репліка – вигук, питання – питання). Мовленнєва поведінка журналіста говорить про його готовність співпрацювати. Для цього він використовує **складні речення, категорію модальності** для пом'якшення (*might be able*), **категорію ввічливості** (*if I may, Mrs, would you*). У той же час він проявляє наполегливість для досягнення своєї інтенції, а саме: отримати всю можливу інформацію про цю таємничу для нього і його передбачуваних читачів справу. Його напористість зачепає жінку, і вона вступає в діалог:

'I wish I had not. And I bet he wishes I had not'.

Використання стилістичної морфології, умовного способу, висловлює біль, тривогу. **Стилістична антитеза** (*I wish ... / he wishes*) висловлює іронію ситуації.

Слід підкреслити значимість для актуалізації особистісних характеристик жінки з діалогу таких слів-наказів, які відносяться до директивного мовленнєвого акту, як:

'Ask my husband, ... ask the whole goddam family. Just leave me alone' [39].

Ця емоційність і різкість підкреслюється використанням **стилістичної градації** (*my husband – the whole family*) і **вulgаризма** (*goddamn*). Для того щоб посилити емоційний ефект свого прохання-директива, місіс Джорді вимовляє: *'Please'*, що безперечно підсилює роль ілокутивної сили висловлювання [39, с. 113].

У діалозі, в якому в якості адресанта виступає персонаж, який намагається дізнатися подробиці вбивства громадянина Америки, яке відбулося в маленькому курортному містечку, та справжні мотиви цього вбивства.

'Yes?' Rudolph came over to the head of the gangplank.

'Mr Rudolph Jordache?'

'Yes'. The tone was short.

'I'm from Time magazine ...' Hubbell saw the man's face set. 'I'm very sorry about what happened ...'

'Yes?' Impatiently, questioning.

'I do not like to intrude on you at a moment like this ...' Hubbell felt foolish, talking at a distance, blocked off by the invisible wall of the boy's hostility, and now the man's. 'But I wonder if I could ask you a few questions about ...'

'Talk to the chief of police. It's his business now.'

'I have talked to him.'

'Then you know as much as I do, sir, 'Rudolph said and turned away...' [39].

Аналіз даного прикладу свідчить про бажання персонажа створити успішну комунікацію. Для цього він використовує **кліше категорії ввічливості** (*I am very sorry, I do not like to intrude, I wonder if I could*), **замовчування** (*I am from Time magazine ..., ask you a few questions about ...*), щоб не бути занадто наполегливим, і **метонімію** (*a few questions*), також для створення атмосфери ненав'язливості і поваги.

Протилежна інтенція іншого персонажа доводиться **епітетами** (*short, the face set, impatiently*), **лексичним повтором** (*Yes? Yes. Yes?*). Його підкреслена ввічливість (*sir*) навпаки створює стіну відчуженості, яку відчуває головний персонаж. Безсумнівне лідерство в діалозі з боку іншого чоловіка проявляється у використанні речень (*Talk to the chief of police.*) і порушення принципу співпраці: **перебивання** (*– I am very sorry about what happened ... – Yes? Impatiently*), **неввічливість** (*Rudolph said and turned away*).

Результати проведеного аналізу дозволяють зробити висновок про те, що конкретна комунікативна ситуація діалогічного спілкування обумовлює певні мовленнєві дії учасників комунікації і сприяє реалізації

їх особистісних характеристик, від яких, у свою чергу, залежить вибір комунікантами тих мовленнєвих засобів і тактики мовленнєвої поведінки, які можуть забезпечити успішність комунікації.

Так, діалогічне спілкування в художньому тексті характеризується необхідністю наслідувати усне мовлення і відтворювати його норми, тобто такі структурні особливості мовленнєвого висловлювання, якими воно зобов'язане в основному усній формі його реалізації.

Домінуючими засобами серед синтаксичних стилістичних прийомів є риторичне питання, питально-відповідна форма викладу та парцеляція. Серед лексичних засобів виразності у сучасних англійськомовних художніх текстах зафіксовано метафору, порівняння та епітети.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження ми дійшли таких висновків.

Діалог є одним з основних видів людського спілкування, яке ґрунтується на мовленнєвих взаємодіях.

Успішність комунікації визначається як досягнення мовцем стратегічної мети в умовах безконфліктної мовленнєвої взаємодії. Неуспішність мовленнєвого спілкування призводить до явища, яке має назву «комунікативної невдачі», що визначається як повне або часткове нерозуміння висловлювання партнером комунікації.

Основними причинами комунікативних невдач є особливості мовленнєвої системи, особистісні та прагматичні чинники, національно-культурні особливості. Функціонально-комунікативний аспект пов'язаний зі стилістичним аспектом вивчення діалогу. Будучи природною формою розмовного мовлення, діалог має своєрідність цього різновиду мовлення, для якої характерна спонтанність, невимушеність, експресивність. Дослідники сформулювали загальні закономірності взаємодії розмовного мовлення й художнього тексту, виявили набір розмовних засобів, що використовуються письменниками як «сигнали мовлення».

У мовленні персонажів художнього твору можливе включення слів та виразів із нелітературних форм мови: елементів просторіччя, жаргонізмів, діалектизмів, крім того, можливе використання застарілих слів і виразів та неологізмів. Будь-який елемент, що спочатку належав іншому стилю, набуває в художньому тексті нову функцію, наприклад, уживання діалектних виразів у тексті, який написано в основному на літературній мові, вказує на особливий культурно-соціальний статус мовця і, можливо, на сильне емоційне забарвлення його висловлювання.

Діалог, що представлений у рамках художнього тексту, має широкий спектр ознак позамовної дійсності, тим самим дозволяючи при

формуванні іншомовної комунікативної компетенції завоювати мову в контексті культури і лінгвокультурологічних особливостей. Найбільш значущі твори англійської прози дозволяють розширити кругозір шляхом осягнення мовної картини світу.

Дослідження діалогу як діяльнісного акту дозволяє нам розширити сферу вивчення особливостей міжособистісної комунікації, оскільки передбачає розгляд мовленнєвого спілкування, враховуючи точку зору і позицію кожного з комунікантів. Особливості соціальної, психічної й практичної діяльності кожної людини в суспільстві зумовлюють характерні властивості її комунікативної діяльності.

Важливою властивістю діалогічного мовлення, що заслуговує на увагу з прагматичної і стилістичної точок зору, є варіативність, яка дозволяє учасникам спілкування адекватно здійснювати вибір мовних засобів, що відповідають їхнім комунікативним намірам.

У роботі було розглянуто, яким чином у мовній діяльності проявляється унікальність феномена людини, що має свої комунікативні наміри, аналізує поточний комунікативний процес, а також вибір мовленнєвих засобів впливу на співрозмовника з опорою на свою власну точку зору і своє власне бачення та вміння проєктувати протікання й розвиток дискурсу.

Результати аналізу, проведеного в дослідженні, дозволяють нам зробити висновок про те, що конкретна комунікативна ситуація діалогічного спілкування обумовлює певні мовленнєві дії учасників комунікації і сприяє реалізації їх особистісних характеристик, від яких, у свою чергу, залежить вибір комунікантами тих мовленнєвих засобів і тактики мовленнєвої поведінки, які можуть забезпечити успішність комунікації.

Перспективним лишається дослідження різноманітних аспектів діалогічного мовлення в дискурсах сучасної англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапова С. Г. Основы межличностной и межкультурной коммуникации. Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. 288 с.
2. Бахтин М. М. Слово в романе. *Вопросы литературы и эстетики*. Москва : Художественная литература, 1975. С. 278–289.
3. Бахтин М. М. Эпос и роман. Санкт-Петербург : Азбука, 2000. 230 с.
4. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 332 с.
5. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва : УРСС, 2002. 532 с.
6. Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий: Варианты речевого поведения. Москва : Издательство ЛКИ, 2007. 254 с.
7. Гетьман З. О. Інтенсифікатори як засоби діалогізації. *Мовні і концептуальні картини світу*. Вип. 18, книга 1. К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2005. С. 94–97.
8. Грайс Г. П. Новое в зарубежной лингвистике: Вып. 16. Лингвистическая прагматика. М. : Прогресс, 1985. 500 с.
9. Еремеев Я. Н. Директивные высказывания с точки зрения диалогического подхода. *Теоретическая и прикладная лингвистика*. Вып. 2. Язык и социальная среда. Воронеж, 2000. С. 109–126.
10. Исупова О. Г. Конверсационный анализ: представление метода. *Социология: методология, методы, математическое моделирование* (4М). 2002. № 15. С. 33–52.
11. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. Москва : Международные отношения, 1980. 165 с.
12. Михайлов Н. Н. Теория художественного текста. Михайлов. Москва : Асадема, 2006. 223 с.
13. Олексієнко Л. П. Прагматична характеристика та структурна

організація англійського діалогу. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Іноземна філологія*. 2001. Вип. 31. С. 25–28.

14. Садикова В. А. О единицах бытового и художественного диалога. *Язык и текст*. 2015. Т. 2. № 2. С. 17–24.

15. Сальмон Л. Механизмы юмора. О творчестве Сергея Довлатова. Москва : МЛИ РАН им. А. М. Горького, 2008. 256 с.

16. Свидерский В. И. О диалектике элементов и структуры в объективном мире и в познании. М. : Соцэкгиз, 1962. 275 с.

17. Сиротинина О. Б. Разговорная речь и разговорность. *Теория и практика лингвистического описания разговорной речи*: материалы и тезисы межвузовской научной конференции. Нижний Новгород, 1994. С. 139–146.

18. Сусов И. П. Личность как субъект языкового общения. *Личностные аспекты языкового общения*: межвузовский сборник научных трудов. Калинин, 1989. С. 9–16.

19. Тихонова Ю. В. Диалог в дискурсе современной художественной прозы. *Вестник Московского государственного лингвистического университета*. 2011. № 623. С. 62–78.

20. Фурс Л. А., Худанян А. Н. Оценка межличностных отношений в английском языке. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2016. Вып. 3. С. 154–158.

21. Хисамова Г. Г. Диалог как компонент художественного текста (на материале художественной прозы В. М. Шукшина) : автореферат диссертации... доктора филологических наук. Уфа : Башкирский государственный университет, 2009. 45 с.

22. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука, 1988. 214 с.

23. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. Дискурс як когнітивнокомунікативний феномен. Харків : Константа,

2005. С. 105–117.

24. Шевченко І. С., Морозова О. І. Дискурс як мисленнєвокомунікативна діяльність. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. Харків : Константа, 2005. С. 21–28.

25. Шпильная Н. Н. Диалогический текст как компонент непрерывного деривационно-интерпретационного процесса. *Вестн. Том. гос. ун-та. Филология*. 2015. № 4 (36). С. 113–122.

26. Actors on Actors: Kate Winslet and Saoirse Ronan. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NzyN5kcbusY&t=172s> (дата звернення: 04.02.2021).

27. Bassnett S. *Translation Studies*. London, New York : Routledge, 2002. 176 p.

28. Eco U. *Dire quasi la stessa cosa*. Milano : Bompiani, 2010. 391 p.

29. Eemeren F. H., Grootendorst R. *A Systematic Theory of Argumentation: The pragma-dialectical approach*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 216 p.

30. Harris R. *The Language Connection. Philosophy and Linguistics*. Bristol, 2006. 193 p.

31. Heritage J. *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge, UK: Polity Press, 1996.

32. Jäger G. *Translation und Translationslinguistik*. Halle : Niemeyer, 1975. 214 p.

33. Malinowski B. *Phatic Communion. Communication in face-to-face interaction* : textbook / ed. by edited by J. Laver, S. Hutcheson. Harmondsworth : Penguin Books, 1972. P. 146.

34. Nichols R. Harvard Business Review on Effective Communication. *DealOz*. URL: http://www.campusi.com/author_.htm (дата звернення: 03.03.2021).

35. Nida E., Taber C. R. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden : Brill, 1982. 218 p.

36. Nord C. Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained. Manchester-UK: St. Jerome Publishing, 1997. 160 p.

37. Reiss K., Vermeer H. J. Towards a General Theory of Translational Action. Skopos Theory Explained; transl. C. Nord. New York : Routledge, 2014. 218 p.

38. Watts R. Politeness. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 304 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

39. Hinton S. E. The Outsiders. Puffin Modern Classics, 2007. 218 p.

40. Roberts G. D. Shantaram. Abacus, 2004. 933 p.

41. Wiesenberg L. The Devil wears Prada. AnchorBooks, 2003. 432 p.